

Faktasta ja fiktiosta geopolitiikan tutkimuksessa

Sami Moisio & Vilho Harle

Päätoimittaja Jan Rydman on kiinnittänyt edellisessä *Tieteessä Tapahtuu* -lehdessä (6/2002) huomionsa *Politiikka*-lehden artikkeliiimme, jossa tarkastelimme Suomen kansallisen identiteettiprojektin teoriaa empiirisen ajankohtaisaineiston valossa. Rydman piti aineistovalikoimaamme ja tapaamme testata asettamaamme tutkimushypoteesia ”omalaatuisena tai vähintäänkin mielenkiintoisena”.

Rydman kuitenkin epäilee sitä, josko geopolittista teoriaa voidaan testata aineistolla, jonka olimme artikkeliin valikoineet. Meillähän oli mukana vanhan ymmärryksen mukaan ”kovaa politiikkaa” – Paavo Lipposen tekstejä ja turvallisuuspoliittinen selonteko – ja fiktiivistä ”pehmopolitiikkaa”, nimimerkki Remeksen romaanit. Rydman kysyi, voiko kansallisen identiteettiprojektin teoriaa testata nimimerkkikirjailijan fiktiolla? Kysymys on metodisessa mielessä siinä määrin tärkeä, että vastaamme tuohon kysymykseen lyhykäisesti.

Perusväittämämme mukaan määrittämämme kansallisen identiteettiprojektin mukaisesti kielioipista on tullut suomalaisen geopolittisen maailmankatsomuksen virallinen totuus. Tästä syystä sen kielioipin mukainen geopolittinen retoriikka saavuttaa kuulijoiden tai lukijoiden joukossa verrattain helposti uskottavan ja hyväksyttävän statuksen. Tämä argumentaation lähtökohta, poliittisen retorin kyky saada yleisönsä hyväksymään viestinsä uskottavana, tarkoittaa sitä, että tutkimusaineistomme tulee kattaa materiaalia, joka on saavuttanut suosiota suomalaisten keskuudessa ja joka liittyy geopolitiikkaan.

Valitsimme Ilkka Remeksen romaanit tutkimuksemme aineistoksi, koska niistä on tullut valtavan suosittuja. Meitä alkoi ihmetyttää se, mihin niiden suosio perustui. Väitteemme mukaan niiden suosio perustuu aina *Ruttokelloihin* asti siihen, että niiden geopolittinen logiikka tuntuu suomalaisesta lukijasta uskottavalta. Remeksen kirjat edustavat realismia, sitä kansallista totuutta, uskomusjärjestelmää

tai hallitsevaa diskurssia, joka suomalaisille on opetettu osana yhteiskuntaan sosialisoitumista. Tuossa realismissa keskeistä on uhkan ja epävarmuuden sijoittaminen itään, apujoukkojen ja turvan asettaminen länteen. Remes on saavuttanut suosionsa, koska romaanit ovat *Ruttokelloihin* asti juuri edellisen logiikan mukaista kansallista realismia.

Viihdekirjallisuuden käyttäminen aineistomme materiaalina liittyy myös siihen metodeen ajatukseen, jonka mukaan maantieteellinen todellisuus, geopoliittinen ympäristö, on aina sosiaalisesti rakentunutta ja pohjimmiltaan kuviteltua. Maantieteellisen tutkimuksen piirissä on jo pitkään keskusteltu kuvitteellisista maantieteistä, jotka rakentavat käsitystämme oikeasta totuudesta, meistä ja heistä, uhkista ja mahdollisuuksista. Nämä kuvitellut maantieteet eivät ole kuitenkaan yhtään sen pehmeämpiä kuin ”todellisetkaan”, koska niistä tulee todellisuutta, sosiaalisia faktoja, jos ne saavuttavat yhteiskunnassa totuuden aseman.

*

Kun edellinen otetaan lähtökohdaksi, ei sellainen geopolitiikkaa käsittelevä fiktiivinen kirjallisuus, joka saavuttaa jollakin alueella suuren suosion, ole merkityksetöntä tutkimuksellisesti tai sen suosio pelkkää sattumaa. Rydman käsittää, että pidimme J. Bäckmanin arviota *Ruttokelloista* oikeellisena kun hän totesi, että ”viihdekirjallisuus voi ilmaista olennaisia trendejä monia tutkimuksia paremmin”. Me kuitenkin päinvastoin esitimme, että tuo sitaatti paljasti vain sen, miten helposti suomalainen lukija pitää Remesin asetelmaa ”todellisena”, että Remes kirjoittaa Suomen todellisesta poliittis-maantieteellisestä toimintaympäristöstä.

Tutkimusaineiston valinnassa tulee kiinnittää aina huomiota siihen, miten eri aineistojen sisällöt poikkeavat toisistaan. Jos laitamme rinnakkain Suomessa 1990-luvulla tehdyt turvallisuuspoliittiset selonteot ja Remesin tuotannon *Ruttokelloihin* saakka, niiden sisällöissä esiintyvän geopoliittisen mielikuvituksen samankaltaisuus on häkellyttävää. Leikkisästi sanottuna: vuoden 2004 turvallisuuspoliittisena selontekona voitaisiin käyttää Remesin suomalaisille tekemää realistista viihdekirjaa ja päinvastoin, jos puolustusministeriössä opittaisiin kirjoittamaan edes jollakin tavalla viihteellisesti.

*

Rydmanin asettama aineistoon liittyvä kysymys on toki ymmärrettävä. Kuitenkin hänen lauseistaan paistaa varsin selvästi läpi se, miten politiikka ymmärretään politiikan tutkimuksen ulkopuolella vain ”faktojen” käsitteilyksi. Unohdetaan, että geopolitiikassakin faktat ovat ihmisten välisten sopimusten ja kiistojen kautta syntyneitä. Yhtenä päivänä fiktioksi tulkittu asia voi olla toisena puhdasta sosiaalista faktaa. Aatehistorioitsijat saattavat vuosikymmenten päästä tarkastella 2000-luvun alun Suomessa vallinnutta hengenilmas- toa Remesin kautta samaan tapaan kuin esimerkiksi 1930-lukua on tarkasteltu Olavi Paavolaisen tekstien kautta. Tuolloin käsitellään myös sitä, kuka ajankohtaiskeskustelija teki omana aikanaan Remesin varhaisesta tuotannosta osuvimpia tulkintoja.

Kirjoittajista Sami Moisio on YTL ja tutkija Turun yliopiston maantieteen laitoksella ja Vilho Harle professori politiikan tutkimuksen laitoksella Tampereen yliopistossa.